

Naturalisme, impressionisme og realisme

Johannes Fibiger og Gerd Lütken

1 Naturalisme

Naturalismen er en filosofisk grundopfattelse, der beskriver menneskets natur og ser mennesket som et stykke natur. Naturalismen opstår i Frankrig i sidste halvdel af 1800-tallet og er i pagt med videnskabens forsøg på at kortlægge naturens love. Den naturalistiske forfatter ser det som sin opgave at studere menneskets natur med henblik på forståelse af dets love, dvs. arv- og miljø-determinismen. Determinisme betyder årsagsbestemmelse, at alt har en årsag. Menneskets handlinger bør derfor kunne tilbageføres og forklares som et produkt af dets arv og miljø-påvirkninger. (...)

I virkeligheden er glæde blot udtryk for en kemisk sammensætning, der påvirker hjernen, forelskelse udtryk for en driftsmæssig besættelse. Det er årsagssammenhænge som disse, litteraturen skal afdække ifølge Taine. Den skal kortlægge menneskesindets love og forstå menneskets handlinger i samspil med dets omgivelser. Litteraturen får her *naturvidenskaben* som ideal, ligesom den skal litteraturen beskæftige sig med det *positivt* målelige og bestemmelige. Med udgangspunkt i denne såkaldte *positivisme* skal litteraturen være et laboratorium til undersøgelse af menneskets samspil med miljøet.

En af de centrale referencer for naturalismen er *Charles Darwins Arternes oprindelse* (1859), som *J.P. Jacobsen* oversætter til dansk i begyndelsen af 1870'erne. I dette værk ses mennesket som en del af naturen og som et resultat af en lang evolution. Hermed er mennesket ikke andet end et stykke natur, og hermed skifter menneskesynet paradigme. I romantikken så man mennesket som noget ophøjet, som et sjæleligt væsen, der stræbte ud over dets natur. I naturalismen ser man mennesket som et driftsvæsen, der instinktivt følger sin natur.

Den naturalistiske forfatter tilstræber objektivitet og stor præcision i sine skildringer af menneskepsykens samspil med miljøet. Forfatteren forsvinder helt bag stoffet: her er det livet selv, der skal moralisere, som det formuleres af en af naturalismens talsmænd. I naturalismen gøres der et stort nummer ud af stilen; her skabes en helt ny fortælle teknik præget af en tilstræbt objektiv holdning fra en skjult fortæller, der med stor detaljeringsgrad og præcision skildrer miljøet og den biologiske arv. De foretrukne genrer er udviklingsromanen og dramaet. (...)

Opgave 3, tekst 2

Impressionisme

Impression betyder indtryk, og den impressionistiske kunst stiler efter at udtrykke umiddelbare indtryk. Impressionismen er fortrinsvis kendt som en teknik inden for den malerkunst, der bryder igennem omkring 40 1870 i Paris. Hovednavne er Manet, Monet, Degas, Renoir, Berthe Morisot, Sisley og Pissarro. Da denne kunstnergruppe udstiller første gang i 1874, vækker billederne skandale. Det er svært at forstå, at genren kunne vække et sådant ubehag. I dag ligger ubehaget ved impressionismen snarere i dens overdrevne udbredelse, hvor plakater, postkort og kalendere er prydede med reproduktioner af de samme billeder af åkander og parker. (...)

Denne teknik overføres til litteratur af bl.a. *Herman Bang*, *J.P. Jacobsen* og *Johannes Jørgensen*. For at fremstille livet, som det leves og tager sig ud, kræves der i virkeligheden en særdeles udviklet fortælle teknik. 50 Impressionismen, som giver sig ud for at være det nærmeste, man kan komme virkeligheden, er derfor dybest set noget af det mest konstruerede. De impressionistiske forfattere udvikler en række sproglige strategier for at få deres fortællinger til at fremstå som et stykke virkelighed. (...)

Al impressionisme handler om at vise toppen af isbjerget, dvs. personerne gennem deres handlinger. Læseren må så slutte sig til de motiver og bevæggrunde, der ligger bag. Derfor bliver kompositionen ofte præget af uformidlede spring mellem de forskellige scener. Et andet virkemiddel er replikindividualismen, hvor hver person har sit sprog, sin tone og sin måde at sige eller ikke sige tingene på. Stilen bliver som følge heraf 60 overordentlig detaljeret, nøgternt registrerende, dog ofte med en tragisk undertone. Læserne må selv tolke det hjørne af virkeligheden, som lægges frem. De enkelte personers psyke kommer frem igennem replikkerne, handlingerne og de præcise karakteristikker og undertiden gennem brug af indre monolog.

65 Impressionismen bliver i litteraturen, med Bang som eksempel, ofte til en nærmest filmisk, en springende fortælleform, hvor virkelighedsudsnit sammenklippes. Vi hører ikke om personerne, vi møder dem slet og ret og må tage stilling til det liv, de lever. Impressionismen er derfor et eminent instrument til skildringen af det liv, som leves i storbyen. Med 70 romanen *Stuk* fra 1887 demonstrerer Bang en række eksistenser, der alle deltager i storbyens fascinerende, men også indholdstomme liv. Et andet sted, hvor Bang med lige så stor nytte anvender impressionismen, er i skildringen af en række stille eksistenser. Her ligger en stor del af forståelsen for deres skæbne i den underforståede fortælle tone, der netop ikke udpensler, men antyder personernes tragik. Hovedværket *Ved 75 Vejen* (1886) er et rendyrket impressionistisk værk. (...)

Opgave 3, tekst 2

Realisme

Formelt er *realisme* betegnelse for den litteratur, der beskriver realiteterne. Realismen forholder sig efterlignende til verden, den forsøger at spejle den omgivende virkelighed. Den er i sit væsen virkelighedstro og foregiver, at den fremstiller en handling, der kunne være autentisk. Realismens virkelighedsbillede er imidlertid ikke altid objektivt, tværtimod kan forfatteren gennem brug af ironi og satire ofte udlevere sine personer til læserens dom. Gennem litteraturhistorien har den realistiske teknik tjent en række formål og været underlagt forskellige verdensopfattelser. Derfor er realisme ikke bare realisme. Realisme er altid udtryk for en konstrueret virkelighed. Og måden, virkeligheden konstrueres på, siger meget om forfatteren og den tid, som teksten er skrevet i. (...)

Den 3.11.1871 påbegynder den jødiske litteraturmagister *Georg Brandes* (1842-1927) sine forelæsninger på Københavns Universitet. Disse forelæsninger får stor betydning for den efterfølgende litteratur, for her bliver programmet sat for et helt nyt litteratursyn. Brandes indleder sit livslange projekt med at kritisere den romantiske litteratur for dens drømmeri og verdensfjernhed. I stedet vil han se en *engageret* litteratur, der *realistisk* skildrer *virkeligheden* og sætter *problemer under debat*. (...)

De problemer, som litteraturen skal tage op, er politisk undertrykkelse, social uretfærdighed, kvindens stilling, seksualitet, moral og hykleri. Disse temaer skal fremstilles i relation til det miljø og den menneskepsyke, som de udspiller sig i. Brandes ønsker, at litteraturen skal vise de materielle og psykologiske sammenhænge, der ligger til grund for de åndelige og ideologiske værdier. Fokus rettes mod individets faktiske liv og de sociale omgivelser, mens realisterne i modsætning til naturalisterne knapt så meget ser på den biologiske arv.

Et andet yndet tema er den sociale kønspolitiske undertrykkelse. Den kritiske realisme er meget politisk orienteret, og bl.a. hos Henrik Pontoppidan kan man se harmdirrende skildringer af provisorietidens højrestyre, dog pakket kraftigt ind i en ironisk fortællertone. Den kritiske realisme tilstræber ikke samme objektivitet som naturalismen, i stedet er fortælleren enten partitagende eller ironisk. Her finder vi altså en kritisk engageret forfatter, der realistisk skildrer livet og kommenterer den politiske udvikling.

(1996)